

Megússza?! Ne má'...

Mellesleg, ki vette észre, hogy Godwin a *Caleb Williams*-ét visszafelé írta? Először bebonyolította hősét a nehézségeknek abba a hálójába, mely a második kötetet kiteszi, s csak aztán keresett az első kötetnek valami indoklást és magyarázatot a törté-
nendőkhez. (...) Semmi sem magától értetődőbb, mint az, hogy minden me-
sének vagy bonyodalomnak, mely ezt a nevet megérdemli, készen kidolgozva kell lenni egész a megoldásig, még mielőtt a toll egy betűt is leírt volna belőle. Csak ha a megoldást folyton szemünk előtt tartjuk, tudjuk megadni a bonyoda-
lomnak a következetesség és oki kap-
csolat nélkülözhetetlen benyomását

– írja E. A. Poe abban a jeles tanul-
mányában, melyben néhány oldallal később azt a halhatatlan állítást is teszi, miszerint „egy szép nő halála a legpoétikusabb téma a világon”.¹

Befejezés és lezárás

Az alábbi elemzésben nem azt kívánom vizsgálni, mily mértékben tesznek eleget a különböző krimiszerzők

a Poe-előírta kívánalomnak. Valószínűnek tartom, hogy a szerzők többsége nem tartja magát túl szigorúan ehhez az előíráshoz. (Ettől, azonban, könyvük még épp úgy lehet kitűnő, mint csapnivaló.) Cé-
lom inkább annak vizsgálata, hogy mit értünk „megoldáson”, illetve az „egész a megoldásig” kifejezésen. Úgy vélem, hogy a „megoldás”, amellyel az olvasó (hacsak végigol-
vasatlanul abba nem hagyta a könyvet) szembetalálkozik, nem lehet más, mint a történet lezárása.

Természetesen nem vagyok nar-
ratológiai szakértő. Az alább követ-
kezőkben Eyal Segal tanulmányára²
fogok támaszkodni. Segal fontosnak tartja, hogy megkülönböztesse egy-
mástól a történet befejezését (*ending*) és a történet lezárását (*closure*). Minden történetnek van befejezé-
se; a boltban megvásárolt konkrét
könyvnek van utolsó lapja – amin túl „nincsen semmi”. Itt a vége, fuss el véle! – tartja a mondás. Lehet, hogy a történet nem itt zárult le, hanem korábban,³ de minden egyes detektívtörténetnek van „utolsó

oldala”. P. D. James *Takard el arcát* című detektívregényének⁴ 261-ik oldalán olvashatjuk a következőket: „Egy hónappal azután, hogy Eleanor Maxie-t bűnösnek mondták ki hirtelen felindulásban elkövetett emberölés vétkében”, majd ezt követően a szöveg így folytatódik:

Dalgleish egyik szabadnapján átutazott Chadfleeten. Hazafelé tartott Londonba az Essexi folyótorkolatától, ahol a vitorlása horgonyzott. Chadfleet nem jelentett nagy kerülőt, de Dalgleish nem is nagyon merült el annak elemzésében, mi is indítja arra, hogy megtegye ezt a három többletmérföldet a kanyargós, árnyas utakon⁵

Még három teljes könyvoldal, hogy aztán az utolsó oldal úgy fejeződjék be: „Amikor a férfi visszanézett, s látta a kiszűrődő fényben kirajzoló magányos alakot, váratlan és örömteli bizonyossággal érezte meg, hogy találkoznak még. S amikor legközelebb találkoznak, tudni fogja, mit mondjon.”⁶

Hogy lezárás is legyen, az már nem kényszerű követelmény. Segal szerint

[a] befejezéssel ellentétben, bizonyosan nem „megkerülhetetlen adottsága” egy történetnek, hogy lezárása is legyen. Ahhoz, hogy ezzel is rendelkezék, meglehetősen komplex és

kifinomultan kidolgozott stratégiák alkalmazására van szükség. Vannak szövegek, amelyeknél azért hiányzik, mert a szerző nem csinálta meg rendszeren, s van, amikor a szerző szánt szándékkal tartózkodik attól, hogy lezárást teremtsen a szövegéhez.⁷

Engem, őszintén szólva, nem nagyon érdekel, igaz-e vajon, hogy a detektívregény – mint Eyal Segal fogalmaz – „legalábbis 'klasszikus' formájában, sokkal inkább 'episztemológiai' irányultságú, mint etikai vezéreltetésű.”⁸ Ő ugyanis eléggé hajlik ennek az értékelésnek az elfogadására. Mint írja:

A bűnöző – szerencsénkre – bevall, beismer mindent. Elég kétséges, hogy a detektív által a könyvtárszobában felsorolt bizonyítékok elegendőek lennének ahhoz, hogy hivatalosan vádat emelhessenek a bűnös ellen s az ügy bírósági tárgyalásig jusson el. Az ilyen vallomás a „ráerősítés” szerepét játssza a lezáráshoz eljutásban, segíti az olvasót abban, hogy hitelt adjon a detektív a rejtély megoldásáról előadott elképzelésének. Biztosra vehetjük, hogy a rejtély leleplezése sokkal központibb szerepet játszik, mint az, hogy a joguralom követelményének a bűnös letartóztatásával és megbüntetésével „elég tétessék”. (...) Anthony Berkeley detektívfigurája a szerző egyik regényében nyíltan kijelenti: „fütyülök arra, hogy elítélik-e. Engem egyedül az érdekel, hogy képes legyek

egy dolognak a mélyére hatolni, és a magam számára megnyugtató módon világosan látni benne. Hogy a gyilkossal később mit csinálnak, nem rám tartozik, nem az én gondom.”⁹

Mások is hajlamosak így vélekedni. Az egyik úgy fogalmaz:

a krimi a regény és novella alkalmazott műfajának tekintjük, mellyel kapcsolatban sokkal pontosabban körvonalazott elvárásaink vannak, mint az „általában vett” regény és novella esetében. A legtöbb esetben ez az elvárás egy kérdés formájában jelenik meg: *ki a gyilkos?*¹⁰

A másik

Úgy mégis, mi a nyomasztóbb gondolat? Hogy egy lelkiismeret-furdalás által nem gyötört gyilkos szabadlábon marad, s netán újból gyilkolni fog? Hogy egy amúgy szerethető figura (aki olyan, nagyon is érthető, méltányolható indokkal gyilkolt, amire mi magunk is rezdülni lennénk hajlandók) élete végéig börtönben szenved? És egyáltalán – ha bűnös, ha ártatlan –, hogy akkor nyírják ki valami gyilkos gázkeverékkel, amikor mi, az étkezé-
asztalnál a reggelinket fogyasztjuk?! Ezek a rémképek túl közel visznek minket ahhoz, hogy igazi szenvedésnek, igazi morális döntési helyzeteknek legyünk szemlélői, azaz éppenséggel pontosan ahhoz, amibe a hagyomá-

nyos detektívtörténet nem hajlandó belevinni minket. Ahogyan Northrop Frye ráirányítja figyelmünket (...) Igazából nem is érdekes, hogy ki a gyilkos! Az az érdekes, hogy *tudhassuk, hogy ki* (...) Valószínű, hogy kényelmetlenül éreznénk magunkat – mintha csak a való életben kerülnénk ilyen helyzetbe. Valószínű, hogy nem szeretnénk, ha néznünk kellene az ilyesmit. (...) Rövidre fogva: a detektívtörténet az *igazságot megtudni vágyó* szenvedélyünknek igyekszik eleget tenni, s nem az *igazságosság diadalra jutásáért* érzett felelősség szenvedélyének!¹¹

Persze a Berkeley-főhős által szavalt tiráda: „Hogy a gyilkossal később mit csinálnak, nem rám tartozik, nem az én gondom”, azért Segal szerint is szélsőséges álláspont, amely csupán egy speciális „világnézet” nézőpontjából elfogadható; erre alább még visszatérek. De azért – visszakanyarodva a kérdéshez – sokan hajlandók képviselni ezt az álláspontot.

Mivel a detektívregényekben a bűncselekmény, melynek elkövetője után nyomoznak, szinte kivétel nélkül gyilkosság, ezért ejtsünk szót az emberölés jogkövetkezményeiről is. Az angol *common law* hagyománya szerint „embert ölni, minden egyes esetben a közjó megsértése”. Mint 1787-ben egy Stephen West nevű lelkipásztor kivégzési gyászbeszédében kifejti: a mózesi törvényeket elemezve arra a következtetésre jut, hogy

„egyetlen egy gonosztett, még a gyilkosság esetében sem azért szabnak ki a zsidó törvények halálbüntetést, mert Isten ellen való vétkek, hanem azért, mert a társadalom ellen való bűnök. Az Isten ellen elkövetett vétkeket csak Isten maga bosszulhatja meg. A földi törvények számára nem az isteni kívánság, hanem a társadalmi szükségletek az irányadóak”.¹²

A gyanakvás, mellyel az emberéletet önvédelemre hivatkozva kioltót a közösség kezelte, abból a félelemből származott, mint Blackstone szépen megfogalmazta, hogy „a magunk védelméhez való jogot ne lehessen összekeverni az öléshez való joggal”.

A 12. század kezdetén az Uralkodó kizárólagos alapon formált igényt minden egyes emberhalállal végződő ügy jogi megítélésére. A minősítés (s így az ítélet) kategóriái az alábbiak voltak: 1) hibáztatható – azaz főbenjáró (*capital*) bűnnek minősülő; 2) elnézhető – azaz megbocsátható (*pardonable*); 3) igazolható – s ezért fölmentést érdemlő (*deserving of acquittal*).¹³ Szerencsére se a megbocsátható, se a fölmentést érdemlő emberölésre adott reakciókkal nem kell itt törődnünk, mivel ritka dolog, hogy a krimikben elmebeteg ölné, sem pedig önvédelemből nem ölnek; s uralkodói parancsnak ellenszegülőket is ritkán tesznek el láb alól.

Az Aranykor évtizedeiben a gyilkosság egyike volt ama négy büntetettnek, amelyre Angliában még halálbüntetés kiszabható volt. A II. világháború és a holokauszt okozta megrázkódtatás után, a kivégzések száma fokozatosan csökkent. 1965-ben (ez volt az az év, amelyben Nagy-Britannia eltörölte a halálbüntetést) hét kivégzést hajtottak végre. Összehasonlításképpen: a csúcs-időszakot jelentő 1930-as években évente átlagban 167 ember kivégzésére került sor. 1966-ban kettőre, 1967-ben már csak egy embert végeztek ki.¹⁴

A detektívtörténeteket olyannak tekinthetjük, mint amelyek magukon viselik koruk bélyegét. Hogy hogyan teszik ezt? Magát a módszert tekintve két válasz kínálkozik erre. Mi az, amit visszatükröznek, s így megmutatkozik bennük – ez az egyik. Mi az, ami kihagyódik belőlük, amiről hallgatnak – ez a másik.¹⁵ Mindezekre való tekintettel milyen lehetséges lezárások adódhatnak egy detektívregény számára?

A változat¹⁶

A gyilkosságot nem követi megtorlás. Magyarázata nem szokott más lenni, mint hogy a magánnyomozó előbbre valónak tartja a saját privát lelkiismeretének parancsát követni, mint az általa (gyakorta) lenézett társadalom erkölcsi normarendszerét és jogi kódexeit.

[A]nnyira együttérzek önnel, hogy ha a következő huszonnégy órában eltűnik, biztosítom, hogy senki se fogja útját állni.

– S aztán minden kiderül?

– Hát persze, hogy kiderül.

A tengerész dühében elvörösödött.

– Hogyan tanácsolhat illet egy férfinak? Annyit azért tudok a törvényről, hogy Maryt mint bűntársamat elítélnék. Azt hiszi, itt hagyom egyedül a bajban? Nem, uram, tegyék velem akár a legrosszabbat, de arra kérem, Mr. Holmes, tegyen meg mindent, hogy Maryt ne állítsák törvény elé.

Holmes megint megrázta a tengerész kezét.

– Csak próbára tettem, és ön ismét igaz embernek bizonyult. (...) Figyeljen ide, Crocker kapitány, most pedig a törvényeknek megfelelően járunk el. Ön a vádlott. Watson, maga egy brit esküdtszék, amelynek jobb képviselőt el sem tudnék képzelni. Én pedig a bíró. Tehát, tisztelt esküdtszék, a bizonyítékokat hallották. Bűnösnek találják a vádlottat vagy sem?

– Nem bűnös, bíró úr – szóltam.

– *Vox populi, vox dei.* A bíróság felmenti önt a vád alól, Crocker kapitány. Ameddig a rendőrség nem talál egyéb tettest, ön szabad.¹⁷

A megoldás részlet-finomsága már csak hab a tortán. Crocker kapitány csak addig marad ártatlan – figyelmeztet Holmes –, amíg a rendőrség

nem talál egy másik (s mivel Crocker volt a gyilkos, bárki más csak *ártatlan* lehet) gyanúba fogottat, akit persze nem lenne *fair play* elítélendő vádlott szerepében hagyni.

Idézhetnék egy másik, valószínűleg mindenki számára sokkalta ismertebb műből is. Nemcsak azért nem teszem, mert hosszú lenne, de azért sem, mert nem kívánom azzal a feltételezéssel megsérteni a kedves olvasót, hogy ne tudná kapásból rávágni, Agatha Christie melyik „bűnügyi klasszikusára” hivatkozom.

B változatok

A gyilkos életét veszi, de nem a szabályos ítélethozatal és -végrehajtás keretei között.

Mire a vitorlásuk Savannah-ba ér, a postahajó már régen ott lesz a levéllel, az ottani rendőrség pedig a táviratomból értesül róla, hogy az említett három urat nagyon várják ideát, mint egy bizonyos gyilkosság ügy vádlottait.

Valami kiszámíthatatlan tényező azonban rendszerint közbejön még a legtökéletesebb emberi terv esetében is. (...) Az őszi napéjegyenlőség körüli viharok, mint mondtam, nagyon hevesek és hosszantartók voltak abban az évben. Sokáig vártuk, hogy hírt kapjunk a Savannah-i Lone Starról, de nem jött semmi. Végül tudomásunkra jutott, hogy valahol,

messze, a nyílt óceánon egy hajó törött tatgerendáját látták hánykódni a hullámok között és ez a két betű volt rávésve: L. S. A Lone Star sorsáról ennél többet sohasem fogunk megtudni.¹⁸

Ez a fajta megoldás ritka jelenség, nem is érdemes különösebben foglalkoznunk vele, hiszen ha a „kiszámíthatatlan” nem jött volna közbe, akkor ez a változat az alább következők valamelyikébe sorolódna be.

Külön – és komolyan semmiképpen nem veendő – megoldás a Stephen Leacock által „Szaggató köhögés”-nek nevezett eljárás megoldásként alkalmazása.

Ennek a módszere nagyon egyszerű. Kék Edwardot – vagy bárki legyen is az – annak rendje és módja szerint elfogják. Bűnös, efelől nem lehet semmi kétség. De abban a pillanatban, amikor a Nagy Detektív és a tehetetlen rendőrség megkezdi kihallgatását, a bűnös arca eltorzul, és melléből szaggató köhögés tör elő. Vallani akar, de alig tud beszélni a kínzó köhögéstől. (...) Minden gyakorlott olvasó, ha ezt a gyötrelmes köhögést hallja, rögtön tudja, mi lesz a következménye. A bűnöző – noha bikaerős ember volt még két fejezettel előbb, amikor megfojtotta áldozatát, azután kiugrott a harmadik emeleti ablakon – most már a végét járja. Hogy mi a baja,

az nem világlik ki a regényből, de nyilvánvaló, hogy betegsége gyógyíthatatlan. Ezt a betegséget pontosan megnevezni már azért sem ajánlatos, mert esetleg akad valaki, aki tanácsot adna neki és meggyógyítaná – no, még csak az kellene a szegény, fáradt, kimerült szerzőnek! Mit kell kíváncsiskodni? Hát nem elég, hogy meg fog halni? A szimp-tómák félreérthetetlenek: a szaggató köhögés, a szelíd modor, a káromkodás abbahagyása, és az a hang, ahogy elrebeci: *uraim...* Mindez arra vall, hogy közeleg a vég.

Most már csak az van hátra, hogy a Nagy Detektív komor hangon kijelentse: *Uraim* (a történetnek ebben a stádiumában mindenki *gentleman*), *attól tartok, hogy ez a bűnös lélek már csak a Mennyei Bírónak fog tetteiről számot adni*. Ezután lehull a függöny, és mindenki tudja, hogy Kék Edward még az éjszaka kileheli bűnös lelkét.¹⁹

Mint céloztam rá, ez nem komolyan vehető megoldási kísérlet, a valóságban (tudomásom szerint) nincs is példa alkalmazására.²⁰

A Sors fölkínálta „költői igazságszolgáltatás” a következőket jelenti: a regény főszereplője meggyilkol valakit. E tettet büntetlenül megússza. Később azonban egy másik gyilkosság elkövetéséért, melynek elkövetésében nemcsak, hogy semmi része nincs (még csak közvetett módon sem) elítélik és ki is végzik.²¹

C változatok

Nagy általánosságban ritka, de korántsem példátlan az a megoldás, hogy a gyilkos (mindegy milyen megfontolásból) maga vet véget életének. Íme Agatha Christie egyik regényének, *A kristálytükör meghasadtnak* zseniálisan kétértelmű lezárása.

Marina Gregg ott feküdt az ágy hatalmas, fehér kagylójában, a szeme csukva, a keze összekulcsolva a mellén. (...) Miss Marple szelíden megszólalt:

– Nagy szerencse, hogy... túl sok altatót vett be. Valóban a halál maradt számára az egyetlen kiút. Igen... nagy szerencse, hogy túl sokat vett be... vagy... *adtak be neki.*²²

Vagy vegyük egy másik regényét:

– Kokain volt a karórában... – kezdtem.

– Igen, igen. Így vihette Mademoiselle Nick olyan kényelmesen magával a szanatóriumba. (...)

– Úgy érti, nem tud élni nélküle?

– *Non, non.* Mademoiselle Nick nem kábítószerfüggő. Néha – szórakozásból – ennyi az egész. De ma éjjel más célra kell neki. Ezúttal teljes adag lesz.

– Úgy érti...? – elakadt a lélegzetem.

– Ez a legjobb megoldás. Jobb a hóhér kötelénél. De pszt!, ne mondjunk ilyeneket M. Vyse előtt, aki maga a törvény és a rend. Hivatalosan nem tudok semmit. A karóra tartalma – pusztá sejtés részemről.²³

A nyomozó, a) valamiféle – a történetszöveg során érthetővé tett – rokonszenv, nagyrabecsülés okán, esetleg b) azon megfontolásra hivatkozva, hogy nehéz lenne a gyilkos bűnösségének kimondását elérni, hagyja (nem ritkán burkoltan maga sugallja) a lelepleződött tettesnek az öngyilkosságot. Így tesz Joe Alex is.

Amikor elmondtam neki, hogy tudom, mi van a modellben, és hogy be tudom bizonyítani, ki ölte meg Cowleyt és a nagyapát, Caroline, azt is hozzátettem, hogy a kocsim a feljáróban áll, s mivel ő, Jowett még sosem ült Rolls Royce volánja mögött, kipróbálhatja. *Ha netán baleset érné*, Manchester város repülőinek emlékműve *minden bizsonnyal elkészül, mégpedig az idő előtt elhunyt szobrászművész tervei szerint.* Ellenkező esetben életfogytiglani szigorított börtön vár rá, öregség bűnözők között, cellabűz klórral meg karbollal átítatott, áporodott, dögletes levegő... élete végéig. Tudta, hogy vesztett. A szeme sem rebtent, elkérte a slusszkulcsot, és... a többi magatok is láttátok.²⁴

Vagy lássuk Dorothy Sayers a mai olvasó számára nehezen elviselhető arisztokrata amatőrjét, Lord Peter Wimsey-t, amint a bűnbanda egyik, korábbi tetteit már szánó-bánó, felesége és fia jövőjéért aggódó egyik tagjával beszélget.

– Figyeljen rám! – mondta. – Azt hiszem, létezik egy más megoldás is. Magán nem segít, de gyökeresen más helyzetet teremt a felesége és a gyereke számára.

– Mi lenne az? – kérdezte Tallboy mohón.

– Semmiről nem szabad tudniuk. Semmiről. Senki nem fog tudni semmit, ha azt teszi, amit mondok.

– Istenemre, Wimsey! Mire gondol? Mondja már! Bármit hajlandó vagyok megtenni.

– Magán nem fog segíteni...

– Nem számít! Mondja már!

– Menjen most haza. Gyalog menjen, ne siessen túlságosan. És ne nézzen hátra.

Tallboy rámeredt. A vér kifutott az arcából. Szája széle sápadtfehér volt. Mint a papír.

– Azt hiszem, felfogtam... Nos, így legyen.

– Akkor hát, rajta! – mondta Wimsey. Kezet nyújtott Tallboynak.

– Jó éjszakát. És sok szerencsét – mondta.

– Köszönöm. Jó éjszakát.

Wimsey az ablakból figyelte, ahogy kilép a Piccadillyre és elindul a Hyde Park Corner irányába. Látta, amint egy szomszédos kapualjából egy árnyék kilép, és követni kezdi...

– Irány a veszőhely... Isten legyen irgalmas hozzá!²⁵

Rex Stout Nero Wolfe-ja viszont nem „szívjóságból” cselekszik, ha-

nem – akik olvasták a könyvet, meghitelhetnek rá – leginkább azért, mert erősen bizonytalan, képes lenne-e elérni, hogy a gyilkos hölgy bűnösségét esküdtszék előtt is megálló bizonyítékokkal bizonyítani lehessen képes. Na de

[a]z asszony olyan gyors volt, mint a villám. Bal kezével kissé fölemelte a doboz fedelét, jobb keze megmozdult a dobozban – de nem kotorászott, ügyesen és határozottan mozdult, nem is hiszem, hogy rajtam kívül bárki is észrevette. Sohasem felejttem el, ahogyan az arcán uralkodott. A foga továbbra is ajkába mélyedt, de ezen kívül semmi jelét nem adta annak, hogy milyen kétségbeesett, végzetes lépésre készül. Aztán, mint a villám, kirántotta a kezét a dobozból, és a szájához emelt egy kis üveget, a fejét pedig annyira hátravetette, hogy kivillant a hófehér nyaka, amint lenyelte.²⁶

A motívumok, melyek a magánnyomozót arra ösztönözhetik, hogy engedje meg a tettes számára, hogy a menekülés útját az öngyilkosságban keresesse, sokféle lehetnek. Bernie Ohls, a Los Angeles Police Department főnyomozója átlát Philip Marlowe-n.

– Jól van, okostóbiás. De a nő még élne. Elkaptuk volna mint gyanúsítottat. *De maga, maga strici, maga azt akarta, hogy meghaljon. Igaz?*

– Azt akartam, hogy magába nézzen, hosszan, alaposan, nyugodtan. Hogy utána mihez kezd, az már az ő dolga. Tisztázni akartam egy ártatlan embert. Nem törődtem vele, hogy mi módon, és most sem érdekel. Kéznél vagyok, ha akar valamit.²⁷

S hogy jól lát, arra az olvasó már 20 oldallal korábban rájöhetett. Amikor arra kapacitálják, hogy hívja ki a rendőrséget, elvégre „Törvény is van a világon”, Marlowe azt válaszolja:

Nem kell. Annyi bizonyítékunk sincs, hogy egy legyet lépre csaljunk vele. (...) Bizony, törvény is van a világon. Torkig is vagyunk vele. Azért van, hogy az ügyvédek meggazdagodjanak. Mit gondol, meddig virítanak az úri banditák, ha az ügyvédek ki nem okosítanak őket, hogyan kell csinálni?²⁸

Philip Marlowe „ügyei” kapcsán máskor is előfordul olyan gyilkos, aki öngyilkos lesz. A *Farewell, my lovely* Velmájáról van szó.

– Hát akkor menjünk – mondta a nő, felállt, magához vette a táskáját, és levette a fogasról a kabátját. Odavitte a jardhoz, hogy tartsa, amíg belebújik. A zsernyák fölállt, és úriemberhez illően tartotta is a kabátot.

A nő megperdült, kirántotta táskájából a pisztolyát, és háromszor

rálőtt a nyomozóra a kezében tartott kabáton keresztül.

Két golyó volt még a pisztolyában, amikor rátörték az ajtót. Még a szoba közepére se értek, már mind a kettőt saját magába eresztette. A második golyót már csak reflexből lőhette ki. Elkapták, mielőtt leesett volna a padlóra, de már élettelenül lógott a feje.²⁹

Ne hagyjuk említetlenül, ahogyan az ügyel kapcsolatban egy „hivatalos” rendőr fordul Marlowe-hoz. (Már csak azért se, mert más krimikben is elhangzanak ilyesfélék.)

– Hülyeséget csinált a nő, amikor lelőtte a kopót. Sose ítéltük volna el, számításba véve a csinos pofikáját meg a rengeteg pénzét és azt az üldözésekről szőtt mesét, amit azok a csillagászati összeget fölnyaló prókátor-fickók fölépítettek volna. Szegény kislány, aki egy nyomortanyáról indult, és fölkapaszkodik odáig, hogy egy milliomos feleségül vegye, és a keselyűk, akik ismerték csórá korában, nem hagyták békén. Valami ilyesmi.³⁰

*

Létezik ez a típus ennél keményebb változatban is. Itt van, például, Lawrence Sanders egyik krimijének befejezése:

– Őszinte leszek magához, Mr. Geltman – mondta aztán Delaney.

– Nem hiszem, hogy az államügyész elsőfokú gyilkosság miatt kér ítéletet maga ellen. (...) Szerintem talál majd egy okos ügyvédet, aki néhány védelmi kifogást emel, és azt tanácsolja magának, hogy kisebb vádért folyamodjék. Mondjuk másodfokú gyilkosságért. Ha nagyon okos az az ügyvéd, akkor egyszerű emberölési vádra is lealkudhatja. A lényeg az, hogy akárhogy is ügyeskedik, ülnie kell majd, Mr. Geltman. Ezt nem lehet megúszni. (...) Úgy tíz és tizenöt között, a szabadlábra helyezésig. (...) Egy okos ügyvéd el tudja intézni. Egy okos és *drága* ügyvéd. A galériája, persze, rámegey a dologra. És az a gyönyörű lakása. Az imádott tárgyai mind. (...) Gondolom, az adóhivatal elárvereztetni majd az egészet, hogy kiteljen belőle a maga pénzbüntetése. De lehet, hogy maga kényszerül áruba bocsátani, hogy a védelme költségeit kifizesse belőle. Másoké lesz az a sok kedves tárgy. A lakását szétdúlják, az álmat összezúzzák. Minden odalesz. A szépség, a légység, az egésznek ez a dús kényelmessége. Nagyon is más lesz az a hely, ahová mennie kell, Mr. Geltman. Tizenöt évre. Egy háromszor háromméteres betoncella, együtt két másik fickóval, meg egy kiblivel. És azok a fickók! Állatok, Mr. Geltman. Durva barmok, akiket négykézláb kell majd kiszolgáltatnia. A szó szoros értelmében, ha érti, mire gondolok. Alig ehető táplálékot kap. És olyan unalmas az egész, hogy a

képzelete összezsugorodik, a remény lehervad. Mert minden nap pontosan olyan, mint a többi – *pontosan*, Mr. Geltman, és az a tizenöt év akár ötven is lehetne, vagy száz, vagy ezer, oly messzinek fogja látni a végét. (...)

Olyan villámgyorsan történt, olyan hirtelen, hogy amikor később a videóadásban újra végignézték, a vizsgálóbizottság megállapította, hogy nem lehetett volna megakadályozni.

Saul Geltman fölpattant, mintha az Isten keze rántotta volna föl.

Előrebillent, az előreesést három lendületes futólépéssel védte ki, amellyel a nyitott ablakhoz rohant.

Úgy repült ki rajta, mint a toronyugró a trambulínról, széttárt karokkal, leszegett fejjel.

Lábujja nem is érintette a párkányt.

Átvetette magát, és siklott lefelé.

Hallották, amikor földet ért.

Boone megrándult, Jason megrázódott. Edward X. Delaney már előre hallotta azt a zajt, és lassan lecsukta a szemét.

(...)

Ezután csöndben voltak egy darabig. A Harmincnegyedik utca után a forgalom kissé enyhült, és Boone kilazított a volán mellett.

– Főnök... – kezdte.

– Igen?

– Míg maga beszélt Geltmanhez, mielőtt kiugrott... tudja, a gyönyörű otthonáról meg a nyomorúságos börtönéletéről...

– Igen?
– Azt gondoltam, hogy ön...
– Azt gondolta, hogy én... nos?
– Á, szamárság – mondta Abner Boone, és egyenesen előrebámult. – Nyilván csak képzelődtem.
– Nyilván – mondta derűsen Edward X. Delaney, és rágyújtott egy szivarra.³¹

D változat

Külön tárgyalandók azok a befejezések, amelyek azzal a megoldással élnek, hogy az elvetemült gyilkost valaki megöli. Lehet szó, például, alvilági figuráról, aki személyes leszámolás okán nyírja ki – még mielőtt a rendőrség rá tehetné volna a kezét.

Fogta a koffert, kísétált a hálószobából, ki a lakásból, le a lépcsőn, az utcára.

A nő a lépcső aljánál várt rá. Csak ennyit mondott: „Még nincs vége az operának” – és a férfi összeráncolt homlokkal el akart menni mellette. Bolondnak vagy legalábbis lököttnek hitte, a város tele volt örültekkel. Meglepődött, amikor meglátta az egyenes, nyitott borotvát a kezében, és megrettent, amikor rájött, hogy neki esik a borotvával, és rettenetesen megijedt, amikor látta, hogy a nyakából ömlik a vér. Odakapott. A vér a kezére folyt. – Sajnálom – szólt, de aztán meghalt, még mielőtt ki tudta volna mondani az utolsó szót: „Apám!”³²

Vagy – annak a számomra, az olvasó számára történt aprólékos kifejtése után, hogy mi a bizonyíték az adott személy gyilkos voltára – a nyomozó az, aki kinyírja a gyilkost. Carter Brown termékeny detektívregény-író volt. Regényeiben sok főhőst szerepeltet, egyikük Al Wheeler hadnagy, a közvetlenül Lavers sheriff mellé rendelt nyomozó.³³ Ő például azt a megoldást választja, hogy látszólag lépre megy. A gyilkos, aki után nyomoznia kell – természetesen szeretné őt örökre elhallgattatni, Wheeler azonban – mit is tehetne egyebet –, merő önvédelemből lelövi. Lássunk egy példát (nagyjából egy kaptafára készül valamennyi).

Ahogy az első lövés eldőrdült, a földre vetettem magam, kétségbeesetten próbálva a tokjából kirángatni a revolveremet. Mire a második lövés hangja végigvisszhangzott a szobán, már a hasamon feküdtem, jobb kezemben a revolveremmel.

– Dobja el a fegyvert! – üvöltöttem.

– Dögölj meg, te személtláda! – mondta a nő és szemében gonosz fény villant fel, mielőtt meghúzta a ravaszt.

A golyó a fejemtől úgy tíz centiméterre csapódott a padlóba. Apró faforgácsok hullottak rám. Kicsit fölemeltem a fegyvert és kétszer meghúztam a ravaszt. Tántorogva pár lépést hátrált, majd minden erejét

összeszedve megpróbált egyetlen, utolsó erőfeszítéssel kiegyenesedni. Bal melle alól vér spriccelt, a fegyver kiesett a kezéből. Térdre rogyott, majd a földre zuhant. A zuhanás zaja szinte megrázta a szobát.³⁴

Egy másik szerző regényében:

Joe egy pillanatig mozdulatlanul állt, csodálkozva tapasztalta, hogy semmit sem érez, öntudatlanul is kereste azt a helyet, ahol a golyó a testébe hatolhatott. De nem bicsaklott meg a térdre. Viszont Thomas Kempt feje előrebillent, azután egész teste, mint egy bábu, lassan a földre dőlt, a körülöttük állók lába elé.

Joe villámgyorsan körülnézett. Jones őrmester állt a háta mögött: éppen leeresztette a fegyverét.

– A hónom alatti pisztolytászkában tartom, főnök – szólalt meg csendesen. – És amikor az ilyen jómadaraknak elmondják a szöveget, akkor mindig Napóleon módjára tartom a kezemet, a köpenyem alatt, a kezemben pedig a kibiztosított, csőre töltött pisztoly agyát... minden eshetőségre elkészülve...³⁵

*

Na de akkor mégis mi van, pontosabban: mi lesz?, ha a regény azzal zárul le, hogy a nyomozó hatóság kijelenti:

Nem hittünk a szemünknek és a fülünknek, hanem elővettük az eszünket és ennek eredménye az a tény, hogy most elmondhatom a formulát: „A törvény nevében, kétrendbeli, előre megfontolt gyilkosság vádjával letartóztatom, és egyben figyelmeztetem, hogy minden, amit e perctől fogva mond, felhasználható ön ellen.”³⁶

Mint egyik korábbi idézet céloz rá, lehetnek okos és drága ügyvédek, akiknek ügyeskedve sikerül elérniük, hogy a *vádlott* (akiről mi, olvasók, a nyomozás által feltárt bizonyítékok alapján tudván tudjuk, hogy nem csak vádlott, de *tettes* is) mindezek ellenére megússza, hogy bűnéért vezekelnie kelljen. Az olvasó zavartan próbálja átgondolni az esélyeket.³⁷ A szerző segíthet nekünk a (mindig megnyugtató) igazságosztás bekövetkeztét tartalmazó információval.

Akkor azt gondoltam, kissé elsietti a dolgot, hiszen elképzelhető volt, hogy szükségük lesz [mármint az igazságszolgáltatás jogászainak – *L. P.*] valami plusz bizonyítékra még. De ma már túl vagyunk Horan és Egan bírósági tárgyalásán. Bűnösnek találták és el is ítélték őket. És ami a fő, egy hét férfiből és öt nőből álló esküdtszék mindössze négyórányi tanácskozás után bűnösnek mondta ki Jean Estey-t gyilkosság vádjában... Mi a fenét akarnánk még?!³⁸

Vagy a hatásvadász dramolettben:

– Tessék, megkapta, meghalt. És vele másik két ember is. Most bizonyára határtalanul megkönnyebbült, hogy elérte a célját.

Alice elmosolyodott. – Mindenesetre nem vagyok túlságosan nyugtalan, Steve.

– Nem?

– Nyilván az esküdtszék tagjai között is lesz néhány férfi. – Várt egy kicsit – Márpedig a férfiak meglehetősen kedvelnek engem.

(...)

Az esküdtszék tagjai közül nyolcan voltak férfiak.

Az esküdtszék potom hat perc alatt döntött.

Mercer egyfolytában zokogott, míg az esküdtszék elnöke felolvasta a határozatot, és a bíró ítéletet hirdetett. Alice viszont emelt fővel, hátrafesztett vállal, egyenes háttal, egykedvűen hallgatta a bírót.

Az esküdtszék mindkettőjüket bűnösnek találta első fokú gyilkosság büntetében, és a bíró villamosságban végrehajtandó halálbüntetést szabott ki rájuk.³⁹

Rögtön megjegyezném azonban, hogy ez a fajta megnyugtató „ugrás a jövőbe” viszonylag ritkán fordul elő. Sokáig nem is nagyon mutatkozik szükség rá. A „klasszikus” detektívregény szereplői ugyan a „lezárás” előtt hébe-hóba beszélnek is arról,

hogy nincs elég bizonyíték a vádemeléshez, meg hogy ügyes ügyvédek erre meg arra képesek, az ilyen könyvek olvasóinak mégis nagyon sokáig elég, ha a rendőrség letartóztatja a vádlottat. Innentől fogva – akarják hinni – az igazságszolgáltatás megy a maga útján. Még olyankor is ezt akaródzik hinni, amikor a regényszöveg éppen az ellenkezőjét állítja.

– És most mi lesz?

– Tudom, hogy ő tette – mondta az Atya. – De nincs bizonyítékom. Szűz kéz, talán szerencséje lesz... Mintha még a törvény is azt venné alapul, emberi viszonyokra lefordítva, hogy a lónak négy lába van, mégis botlik. Egy gyakorlott ügyvéd szemképráztató parádét rendezhetne egy kis lelki masszázsszal, oly ifjú még, sanyarú gyermekkor, és ráadásul nagyon szép kislány.

– Igen, mondta Miss Marple. – Lucifer gyermekei gyakorta szépek a szemnek...! És mint tudjuk, babérfaként virulnak.

– De ahogy mondom, valószínűleg idáig sem jut el az ügy, nincs bizonyíték, vegyük például önt, be fogják idézni tanúnak arra, amit az anyja mondott... arra, hogy bevallotta a bűnt.

– Tudom – mondta Miss Marple. – Figyelmeztetett, hogy el ne felejtsem. (...)

Kinyílt a szomszédos hálószooba ajtaja. Elvira Blake lépett be rajta. Egyszerű vonalú halványkék ruhát

viselt. Arcát leomló haja keretezte. Olyan volt, mint az angyalok az itáliai primitívek képein. Egyikük-ről másikukra tekintgetett. Aztán megszólalt.

– Egy autót hallottam, csattanást, meg kiáltozást... Baleset történt?

– Nagyon fájlalom, Miss Blake, de közölnöm kell önnel – mondta Davy felügyelő hivatalos hangon –, hogy az édesanyja meghalt.

Elvirának elakadt a lélegzete. – Jaj, nem, – mondta. Bágyadt, erőtlenségteljes tiltakozás volt.

– Mielőtt megszökött – folytatta Davy főfelügyelő – ugyanis ez *szökés* volt –, bevallotta, hogy ő ölte meg Michael Gormant.

– Úgy érti, hogy... – dadogott a lány – hogy... Ó...

– Igen – mondta az Atya. – Legalábbis ő ezt mondta. Van valami hozzáfűzni valója?

Elvira hosszan meredt a főfelügyelőre. Alig észrevehetően megrázta a fejét.

– Nem – mondta. – Nincs hozzáfűzni valóm.

Aztán megfordult, és kirohant a szobából.

– Futni hagyja? – kérdezte Miss Marple.

Az Atya nem válaszolt azonnal, aztán öklével teljes erőből az asztalra csapott.

– Nem! – harsogta. – Nem, esküszöm, nem! Miss Marple lassan, ünnepélyesen bólintotta.

– Az Úristen legyen irgalmas az ő lelkének.⁴⁰

*

Befejezésül nézzünk egy másféle lezárást. Az Aranykor „klasszikus” detektívregényeiben – kevés kivételt leszámítva – a történet azzal zárul, hogy a gyilkost, akinek személyazonosságát a nyomozó (amatőr, magándetektív, rendőrségen dolgozó mindegy) megállapította, és a rendőrség – ítélethozatalig – átadja az igazságügynek. Ez természetesen hallgatólagosan előfeltételezi, hogy nincs többet miről beszélni, az igazságügy teszi a dolgát. Mint ahogy Miklós Ágnes Kata írja:

Nash felügyelő katonás nyíltsága, Dermot Craddock high-brow intelligenciája vagy éppen Davy felügyelő, az „Atya” megtévesztően nyájas bumfordisága csak háttér ugyan, de jól körvonalazott háttér – a brit társadalom és persze Christie bizalmát mutatják a törvény intézményeiben⁴¹

A gyilkos tehát vagy lógni fog, vagy élete végéig egy cellában fogja várni, hogy vége legyen.⁴² Érdemesnek tartom ehhez egy egészen más kontextus-rendszer elemzésére íródott tanulmány figyelemre méltó gondolatával előhozakodni. A 20. század eleji klasszikus „angol iskola” detektívregényeit a középkori közel- és tá-

vol-keleti kultúrákéival⁴³ összevető szerzőt, Malti-Douglast idézve,

[a] klasszikus nyugati detektívtörténet végén *helyre áll* a rend. *Ugyanúgy*, mint keleti megfelelőjében. Azonban nyilvánvaló, hogy annak értelmezésében, *mit tekintünk rendnek*, alapvető különbség van az egyik és a másik változat között. A keleti irodalmi műben bemutatják a bűntett fölfedezését. Követi ezt a nyomozás folyamata, mely végül elvezet a bűnös azonosításához. A bűnös bevallja, hogy elkövette a tettet; majd kiszabják rá a büntetést. A nyugati narratíva is a bűntett fölfedezésével kezdődik, és a bűnös kilétét fölfedő nyomozással folytatódik.

Többre azonban már nem kerül sor az irodalmi műben. Mivel mind az ódon, mind a 20. század eleji műfaj a rend helyreállításáról szól, ez a különbség nem jelenthet mást, mint azt, hogy különbözőképpen látják, mit jelent a rend a kétféle detektívtörténet számára, s mennyire más világnézetet tükröz implicit módon az egyik és a másik. Nyugaton a rend a történetekről való tudás megszerzését jelenti. Keleten a rend az igazságos büntetés kiszabásával áll helyre. Végző soron áttételesen a Nyugat számára a rendet a tudással rendelkezés jelenti, a Kelet számára pedig a méltányos igazság érvényre juttatása és kinyilvánítása.⁴⁴

Hadd tegyem hozzá mindezekhez, hogy egy holland szerzőpár a kor-

társ amerikai krimiről írott könyvében (ha jól emlékszem John D. MacDonald valamelyik Travis McGee könyve kapcsán) úgy fogalmaz:

A törvény olyképp definiálja az igazságot, hogy az szembenálló érdekek egymással bizonyos szabályok szerint megküzdő versengéséből bontakozik ki. A jogrend valamilyen következtetésre jut. Ennek nagyon kevés köze van ahhoz, hogy mi a helyes és mi a helytelen. *A törvény betartása csak azt biztosítja, hogy rend legyen a világban.* Azt, amit igazságnak akarsz nevezni, azt csak konkrét emberek – férfiak és nők – kínálhatják számodra.⁴⁵

A keménylegény magándetektív – aki, Chandler márványba kívánczoló megfogalmazása szerint „a mocsok utcákat járja, de ő maga nem mocsok ember” – más világban él. Számára a munkája csak úgy vállalható, ha a maga normái szerint tisztességesen lezárja az ügyeit. Hogy ő végez-e a bűnözővel, vagy hagyja, hogy az maga végezzen önmagával – részletkérdés.

Bár független a rendőrségtől – abban az értelemben, hogy ellenszeggülhet neki,⁴⁶ saját egyéni lelkiismeretére hallgatva egy adott mértékig független a rendőrség és az állam a teljes, öntörvényű emberrel szemben érvényesíteni kívánt – korlátok közé zárni akaró – erőfeszítéseitől. Azonban a *szolgáltatói*par hitelt érdemlő magánvállalkozójaként (vagy

bérmunkásaként) igazából nem le-
választható az államról, ezért joggal
állítható Philip Marlowe-ról, hogy
az általában vett rendőrséggel szem-
ben tanúsított személyesen ellensé-
ges (de legalábbis ellenállást tanúsí-
tó) viszonya leginkább csak gesztus-
értékű.⁴⁷ Lehetséges, hogy így van.
Én vevő vagyok a *hatékony* lezárás
lehetetlenséget beismerő *morálisan*
gesztusértékű lezárásokra is.

Fölálltam, és válasz nélkül a pánccél-
szekrényhez léptem. Megtekertem
a gombot, kivettem a borítékot a
Madison-portréval meg az öt darab
kávéillatú százast. Kicsaptam az egé-
szet az asztal közepére, aztán kézbe
vettem az öt darab százast.

– Ezt megtartom. Ennyit költöttem
a kutatásra. A Madison-portréval
szívesen játszadoztam. Most vissza-
adom.

Eléje tettem az asztal sarkára. Rá-
nézett, de nem nyúlt érte.

– A magáé, tartsa meg – mondta.
– Van belőle elég. Igazán hagyhatta
volna a dolgot.

(...)

– Ugyan engedjen már föl egy
kicsit. Menjünk el valahova, ahol
hűvös van és nyugalom, és igyunk
egy dzsitront.

– Az idő nem alkalmas, señor
Maioranos.

– Valamikor elég jó barátok vol-
tunk – mondta boldogtalanul.

– Tényleg? El is felejtettem. (...)
Tegye el a pénzét, señor Maioranos.
A kelleténél több vér tapad hozzá.
(...) Nem akarok elbúcsúzni magától.
Akkor búcsúztam el, amikor ez még
jelentett valamit. Amikor a búcsú
szomorú volt, magányos és végleges.

(...)

Nem is találkoztam többé közü-
lük eggyel sem – kivéve a kibereket.
Olyan még nem volt, hogy búcsút
vehessen tőlük az ember.⁴⁸

S hogy ne szabályt erősítő kivétel-
nek vélje az olvasó, hadd hivatkoz-
zam Lew Archerre is:

Lehajtottam egy második whiskyt is,
hogy erőt gyűjtsek. Ezután kivettem
a pánccélszekrényből Mrs. Marburg
csekkjét. Ezer apró darabra téptem
és a kis sárga konfettidarabkákat
kiszórtam az ablakon, ahol a szél
felkapta őket és elsodorta az ember-
áradat felé, amelyben összevissza
kavarogtak hippik és kispolgárok,
kábítószerek és narkodílerék,
kisstílv svihákok és nagymenő
genszterek, szimulánsok és súlyos
sebesültek, szent idioták, elkárhozott
lelkek, örült szüzek...⁴⁹

Hiszen mint tudjuk, a magánnyo-
mozó, a városi flaszterre tévedt cow-
boy-revolverhős a történet végén
nem lovagolhat el a lenyugvó Nap
vörös korongja felé...⁵⁰

BIBLIOGRÁFIA

- Auden, W. H.: The guilty vicarage. In uő: *The Dyer's Hand*. Faber & Faber, 1963.
- Bertens, Hans – Theo D'haen: *Contemporary American Crime Fiction*. Palgrave, 2001.
- Brown, Carter: *The Clown*. Horwitz Publications, 1972.
- Brunsdon, Charlotte: Structure of anxiety: recent British television crime fiction. *Screen*, Vol. 39. no. 3. (1998), 223–243.
- Chandler, Raymond: *Kedvesem, isten veled!* (fordította Molnár Miklós). Magvető Kiadó, Albatrosz Könyvek, 1971.
- Chandler, Raymond: *Elkéstél, Terry!* (fordította Papp Zoltán). Magvető Kiadó, Albatrosz Könyvek, 1973.
- Christie, Agatha: *A Bertram szálló* (fordította Bart István). Európa Könyvkiadó, 1969.
- Christie, Agatha: *A kristálytükör meghasadt* (fordította Veres Júlia). Magvető, 1978.
- Christie, Agatha: *Gyilkosság az Orient expresszen* (fordította Katona Tamás). Európa Könyvkiadó, 2001.
- Christie, Agatha: *Ház a sziklán* (fordította Gálvölgyi Judit). Európa Könyvkiadó, 2009.
- Conquergood, Dwight: Lethal theatre: performance, punishment, and the death penalty. *Theatre Journal*, Vol. 54. no. 3. (October, 2002), 339–367.
- Cohen, Daniel A.: In defense of the gallows: Justification of capital punishment in New England execution sermons, 1674–1825. *American Quarterly*, Vol. 40. no. 2. (June, 1988), 147–164.
- Dehée, Yannick: Les mythes policiers du cinéma français, des années 30 aux années 1990. *Vingtième siècle. Revue d'histoire*, No. 55 (Juillet–Septembre, 1997), 82–100.
- Doyle, Sir Arthur Conan: *Az öt narancsmag* (fordította Nikowitz Oszkár). In Sir Arthur Conan Doyle *Összes Sherlock Holmes története*. Első kötet, Szukits Könyvkiadó, 2001, 200–213.
- Doyle, Sir Arthur Conan: *Az Apátsági Major* (fordította Boronkay Zsuzsanna). In Sir Arthur Conan Doyle *Összes Sherlock Holmes története*. Első kötet, Szukits Könyvkiadó, 2001, 658–673.
- Doyle, Sir Arthur Conan: *A zsarolókirálya* (fordította Nikowitz Oszkár). In Sir Arthur Conan Doyle *Összes Sherlock Holmes története*. Első kötet, Szukits Könyvkiadó, 2001, 587–596.
- Freedman, Carl – Christopher Kendrick: Forms of labor in Dashiell Hammett's *Red Harvest*. *PMLA*, Vol. 106. no. 2. (1991), 209–221.
- James, P.D.: *Takard el arcát* (fordította Nemes Anna). Európa Könyvkiadó, 1983.
- Leacock, Stephen: *Hogyan kell detektívregényt írni* (fordította Szinnai Tivadar). In uő: *A rejtély titka*. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1969, 157.

- Macdonald, Ross: *Veszélyes ellenfél* (fordította Gáspár Andrea). Pallas Stúdió, 1997.
- McBain, Ed: *Halj meg, zsaru!* (fordította Kertész P. Balázs). Pannon Könyvkiadó, 1990.
- McBain, Ed: *Fehér por* (fordította Rácz Livia). Magvető Kiadó, Albatrosz Könyvek, 1983.
- Malti-Douglas, Fedwa: The classical Arabic detective. *Arabica*, Vol. 35. no. 1. (March, 1988), 59–91.
- Poe, Edgar Allan: A műalkotás filozófiája (fordította Babits Mihály). In Babits Mihály *Dráma- és Prózafordításai*. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1980, 425, 419.
- Sanders, Lawrence: *A második halálos bűn* (fordította Fencsik Flóra). Magvető Kiadó, Albatrosz Könyvek, 1982.
- Sayers, Dorothy: *Murder Must Advertise*. Gollancz, 1933.
- Segal, Eyal: Closure in detective fiction. *Poetics Today*, Vol. 31. no. 2. (Summer, 2010), 153–215.
- Słomczynski, Maciej /Joe Alex/: *Ördögi játszma* (fordította Cservenits Jolán). Európa Könyvkiadó, 1971.
- Słomczynski, Maciej /Joe Alex/: *Ahol nincs tízparancsolat* (fordította Varsányi Mária). Magvető, Albatrosz Könyvek, 1973.
- Stout, Rex: *A vörös doboz* (fordította Szilágyi Tibor). Európa Könyvkiadó, 1988.
- Stout, Rex: *The Golden Spiders*. Fontana Books, 1964.
- Wingate, Nancy: Getting away with murder: an analysis. *Journal of Popular Culture*, Vol. 12. no. 4. (1979), 581–603.

JEGYZETEK

1. Poe, Edgar Allan: A műalkotás filozófiája (fordította Babits Mihály). In Babits Mihály *Dráma- és Prózafordításai*. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1980, 425, 419. (Kiemelés – L. P.)
2. Segal, Eyal: Closure in detective fiction. *Poetics Today*, Vol. 31. no. 2. (Summer, 2010).
3. Mert a regény (a történet) végét jelentő konkrét lap után még a regényhez már nem tartozó lapokra is nyomtatva van valami (például hirdetések).
4. James, P. D.: *Takarj el arcát* (fordította Nemes Anna). Európa Könyvkiadó, 1983.
5. James, 261.
6. Uo.
7. Segal, 155.
8. Segal, 168.
9. Uo.
10. Miklós Ágnes Kata: *Bűnös szövegek. Bevezetés a detektívtörténetekbe*. KompPress Kiadó, Kolozsvár, 2009, 32.

11. Wingate, Nancy: Getting away with murder: an analysis. *Journal of Popular Culture*, Vol. 12. no. 4. (1979), 599. (Kiemelés – L. P.)
12. Lásd ezzel kapcsolatban Cohen, Daniel A.: In defense of the gallows: Justification of capital punishment in New England execution sermons, 1674–1825. *American Quarterly*, Vol. 40. no. 2. (June, 1988), 155.
13. Green, Thomas A.: Societal concepts of criminal liability for homicide in medieval England. *Speculum*, Vol. 47. no. 4. (1972), 669.
14. Conquergood, Dwight: Lethal theatre: performance, punishment, and the death penalty. *Theatre Journal*, Vol. 54. no. 3. (October, 2002), 341.
15. Brunson, Charlotte: Structure of anxiety: recent British television crime fiction. *Screen*, Vol. 39. no. 3. (1998), 230.
16. Csak olyan regényben fordulhat elő, amelynek magádetektív a főhőse, a rendőrt ugyanis szigorúan köti a „reglama”.
17. Doyle, Sir Arthur Conan: Az Apát-sági Major (fordította Boronkay Zsuzsanna). In Sir Arthur Conan Doyle *Összes Sherlock Holmes Története*. Első kötet, Szukits Könyvkiadó. 2001, 673. Említhetném még hasonló példának A zsarolók királya (fordította Nikowitz Oszkár) című elbeszélését is. Lásd uo.
18. Doyle, Sir Arthur Conan: Az öt narancsmag (fordította Nikowitz Oszkár). In Sir Arthur Conan Doyle *Összes Sherlock Holmes Története*. Első kötet, Szukits Könyvkiadó, 2001, 213.
19. Leacock, Stephen: Hogyan kell detektívregényt írni (fordította Szinnai Tivadar). In uő: *A rejtély titka*. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1969, 157.
20. A detektívregény-kategóriában kiadott művek száma „aszimptotikusan tart a végtelenhez”. Megjegyzéseimet tehát, kérem, tekintsék valószínűségi kijelentéseknek. Lehet, hogy valaki nagy kínnal talál egy darab konkrét detektívregényt, amely ilyen megoldással élt. Ezesetben természetesen elnézést kérek, de a fel fogásomat fönntartom.
21. Mint egy tanulmány szerzője e poétikai effekttel kapcsolatban kijelenti: „A ’költői igazságszolgáltatást’ kínáló regényeket olvasva valami különleges elégedettség önthet el mindegyikünket. (Csak én, aki most a könyv végére értem, csak én tudom, igazából mi is az igazság! Csak én, meg, persze, a gyilkos, tudunk az általa elkövetett első gyilkosságról; csak ő, meg én tudjuk, mily tökéletesen ártatlan a második halálesetben.) Az eseményeknek ezen az ironikus egybecsengésén kárörvendően szórakozhatunk.” Lásd Wingate, 599.
22. Christie, Agatha: *A kristálytűkör meghasadt* (fordította Veres Júlia). Magvető, 1978, 133.
23. Christie, Agatha: *Ház a sziklán* (fordította Gálvölgyi Judit). Európa Könyvkiadó, 2009, 252.

24. Słomczynski, Maciej /Joe Alex/: *Ahol nincs tízparancsolat* (fordította Varsányi Mária). Magvető Könyvkiadó, Albatrosz Könyvek, 1973, 383. (Kiemelés – L. P.)
25. Sayers, Dorothy: *Murder Must Advertise*. Gollancz, 1933, 193.
26. Stout, Rex: *A vörös doboz* (fordította Szilágyi Tibor). Európa Könyvkiadó, 1988, 143.
27. Chandler, Raymond: *Elkéstél, Terry!* (fordította Papp Zoltán). Magvető Kiadó, Albatrosz Könyvek, 1973, 305. (Kiemelés – L. P.)
28. Chandler (1973), 284.
29. Chandler, Raymond: *Kedvesem, isten veled!* (fordította Molnár Miklós). Albatrosz könyvek, 1971, 303.
30. Chandler (1971), 304.
31. Sanders, Lawrence: *A második halálos bűn* (fordította Fencsik Flóra). Magvető Kiadó, Albatrosz Könyvek, 1982, 275–277.
32. McBain, Ed: *Fehér por* (fordította Rác Livia). Magvető Kiadó, Albatrosz Könyvek, 1983, 382.
33. A *Wikipedia* szerint Wheelerrel a főszerepben 1956 és 1981 között 52 regényt írt.
34. Brown, Carter: *The Clown*. Horwitz Publications, 1972, 122–123.
35. Słomczynski (1971), 281–282.
36. Słomczynski, Maciej /Joe Alex/: *Ördögi játszma* (fordította Cservenits Jolán). Európa Könyvkiadó, 1971, 281.
37. Emlékeztetnék az írásom elején említett különbségtételre: azt már tudjuk, hogy *ki* a gyilkos. Lehet, mégis, hogy nem csak ez számít?
38. Stout, Rex: *The Golden Spiders*. Fontana Books, 1964, 192.
39. McBain, Ed: *Halj meg, zsarú!* (fordította Kertész P. Balázs). Pannon Könyvkiadó, 1990, 121.
40. Christie, Agatha: *A Bertram szálló* (fordította Bart István). Európa Könyvkiadó, 1969, 114.
41. Miklós, 48.
42. A II. világháború után aztán persze sokat változott a világ. A hatvanas évekkel kezdődően a bűnügyi (rendőrségi vagy privát) nyomozás izgalmainak a nagyközönség elé tárásában a nyomtatott irodalom mellé egyre súlyosabban zárkózik fel a film és a tévéfilm – s mind a gyöngyvásznak, mind a képernyőn, az akcióhős. E tekintetben a francia kultúrát talán jobban ismerem az angolszásznál, de csodálkoznék, ha Yannick Dehée izgalmas következtetései nem lennének a franciánál tágabb közegre is megfontolandók. Lásd Dehée, Yannick: *Les mythes policiers du cinéma français, des années 30 aux années 1990. Vingtième siècle. Revue d'histoire*, No. 55 (Juillet–Septembre, 1997).
43. A detektív-irodalomban jártas olvasó számára talán nem ismeretlen Robert Van Gulik holland diplomata, antropológus és író, valamint detektív-hőse, Di bíró neve. (Majd' tucat könyve jelent meg magyarul is.)

44. Malti-Douglas, Fedwa: The classical Arabic detective. *Arabica*, Vol. 35. no. 1. (March, 1988), 84–85. (Kiemelések – L. P.)
45. Bertens, Hans – Theo D’haen: *Contemporary American Crime Fiction*. Palgrave, 2001, 171. (Kiemelés – L. P.)
46. Se szeri, se száma a krimik lapjain az olyan magánnyomozóknak, akik korábban a rendőrség kötelékében dolgoztak, de aztán vagy azért hagyták ott a „Szervet”, mert nem bírták az ott kötelező fegyelmi korlátozásokat, vagy pedig azért, mert egyéni lelkiismeretük fordította őket szembe a rendőrség, illetve a jog és a törvény uralma etikájával.
47. Lásd Freedman, Carl – Christopher Kendrick: Forms of labor in Dashiell Hammet’s *Red Harvest*. *PMLA*, Vol. 106. no. 2. (1991), 214.
48. Chandler, Raymond: *Elkéstél, Terry* (fordította Papp Zoltán). Magvető Könyvkiadó, Albatrosz Könyvek, 1973, 338–341.
49. Macdonald, Ross: *Veszélyes ellenfél* (fordította Gáspár Andrea). Pallas Stúdió, 1997.
50. „A revolverhős átlátja, fölismeri, ’hogyan is működik a világ’. Ez az ’értő hozzáállás’ alapvetően *hard-boiled*; kérges lelkű, viharezzett. A világ ellenséges, az emberek motívumai ritkán jóindulatúak; s hogy hogyan végezzük, az nem azon múlik, mit mond a jog, hanem azon, hogy elég erősek vagyunk-e.” (Léderer Pál: Szamurájok, revolverhősök, komszomolisták. 2000, 2020, 2. szám.)

© Fortepan, Schoch Frigyes

© Fortepan, Pálincás Zsolt